А.Р. Әліпбаев, Б.З.Божеева
Тарих ғылымдарының кандидаттары,
әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
халықаралық қатынастар және әлемдік
экономика кафедрасының доценттері, Алматы қ.

МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІҢ ДИПЛОМАТИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТТЕГІ МӘНІ МЕН РӨЛІ

Қазақ дипломатиясының өзегі алғашқы Қазақ хандығын құрып, тәуелсіздік пен аумақтық тұтастықты сақтап қалу міндеті мандайларына жазылған Керей мен Жәнібектен басталып, Әбілқайыр, Абылай хандарға сабақтасатыны, одан беріде Кеңестік Социалистік Республикалар Одағының Арабиядағы елшісі болған Нәзір Төреқұлов сынды азаматтарымыздың есімімен өріліп, бүгінгі Қазақстанның жаңа тарихымен астасып жатыр.

Дипломатиялық қызмет қашанда елмен елді табыстыратын алтын көпір ғана емес, халықаралық алаңда мемлекеттерді бір-бірімен беттестіріп, мемлекеттің бет-бейнесін әлемге паш етеді. Ежелден ұлтты ұйытқан ұлағатты бабаларымыз елінің бейбітшілігі мен қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында іргелес жатқан елдерге сан мәрте өз елшілерін аттандырған. Қазақ халқының басынан өткен небір қиын-қыстау сәттерде мемлекетаралық байланысты орнатуда дипломатиялық тілді ұтымды пайдалана алуы елінің елдігі мен жерінің тұтастығын сақтап қалуына мүмкіндік туғызып келді.

Соның негізінде бүгінгі Қазақ елі әлем елдерінің бір қатарымен тұрақты қарым-қатынастар орнатып, сан-алуан салада халықаралық келісімдер мен шарттарға отыруда [1, 27 бет].

Әрине, еліміз тәуелсіздігін жариялай салып халықаралық қатынастарды мемлекеттік тілде, яғни қазақ тілінде жүргізуге шамасы келмеді. Өйткені дипломатия саласында ұлттық тілін терең меңгерген мамандар жоқтың қасы болды. Сол себепті тәуелсіз Қазақстанның әлеммен байланысы орыс тілінде жүргізілді. Соңғы кездегі қазақ тілінің өрісін кеңейту саясаты дипломатия саласын да қамти бастады. Өйткені тіл - қашанда мемлекет тірегі, ұлттың ұлт болуының басты белгілерінің бірі.

Яғни, еліміздің дипломатиялық саласында қазақ тілін терең меңгеру бүгінгі күннің қажеттілігіне айналуда. Осыған орай, бұл бағытта әлі де қатаң саясат ұстанған дұрыс болар еді. Сонда ғана дипломатия саласында ұлттық намысымыз бен сезіміміз асқақ болары айқын. Ұлттық тілде билік тармақтарында ресми құжаттар дайындауда кездесетін келеңсіздік пен жанайқай тумас еді. Әрине, жоғалтып алған асылымызды қайта жинау жеңіл бола қоймайды. Елдің басқа салаларындағыдай дипломатия саласында да ұлттық тілді меңгерген кәсіби мамандардың жетіспеушілігі қазақ тілінде ресми құжаттар дайындауды осы уақытқа дейін кідіртіп келді. Осы мақсатта еліміздің дипломатиялық құжаттарын қазақ тілінде дайындау мүмкіндігін кеңейтуге арналған еңбектерді жан-жақты карастыра отырып, саралаудан өткізіп өзімізге қажетті нәр жинауға талпынуымыз керек.

Дипломатия саласына арналған бірқатар қазақ тілді еңбектер ресми құжаттар дайындауда қазақ тілін дұрыс пайдалана білуге ерекше көңіл бөлген. Тек өкініштісі дипломатия саласындағы кейбір ауқымды еңбектерде тілді бұрмалаушылық байқалады. Бұл көп жағдайда орыс тіліндегі сөздерді төте аударуға талпынудың салдары деп ойлаймыз. Мысалы, дипломатияда жиі пайдаланылатын «государство пребывания» деген сөз тіркесін «болмыш мемлекет» деп қазақшалап алған [2, 430-455 беттер]. «Болмыш» деген сөзді орфографиялық сөздіктерден таппадық. Ал, халықаралық қатынастар жүйесіндегі қарсы елдің мамандары, аудармашылары қазақ тілінде жазылған дипломатиялық құжаттардың түпнұсқаларын аудару үшін қазақ тіліне қатысты сөздіктерге жүгінеді. Олай болса қазақ тілінде жаңа сөз енгізуде өте абай болғанымыз дұрыс болар.

Сол себепті дипломатия саласындағы дипломатиялық құжаттарды дайындауда әрбір маман қазақ тілінің жетік маманы болуы тиіс. Әрбір мәлімет қазақша ойлау жүйесінің жемісі ретінде, тілдік ерекшеліктерді сақтай отырып, түпнұсқа күйінде дүниеге келгенде ғана толыққанды құжат ретінде қабылданбақ. Дипломатиялық құжаттарды әзірлеуде бұл өте құнды талап.

Өйткені дипломатиялық қызмет жазба жұмысымен өте тығыз байланысты. Дипломатиялық хат алмасу арқылы мемлекеттердің дипломатиялық қарым-қатынастары жүзеге асады. Дипломаттар өздерінің жұмыс уақытының басым мөлшерін өз үкіметі мен сыртқы істер министрлігі арасында ресми хат алмасуға арнайды: саяси хаттар, шартты белгімен жазылатын жеделхаттар, әр түрлі нұсқадағы анықтамалар, ұсыныстар, сұхбат жазбаларын, келіссөздер мен баспасөз мәслихаттарына арналған мәлімдеме жобаларын, жадынамалық жазбаларын, келісімдер мен шарттардың жобаларын және т.б. дайындайды. Сондай-ақ шетелдік дипломатиялық өкілдіктер мен министрліктер арасындағы дипломатиялық құжаттарды: ноталар, мәлімдемелер, декларациялар, жеке жолдамалар, меморандумдар, коммюникелер, басқа да